

Росица Игнатова

ЕДИН ТЕКСТ КАТО ДОМАТ...
(ОПИТ ВЪРХУ “ЛЮБОВ” ОТ АТАНАС ДАЛЧЕВ)

Любов

Над старото тържище ален
бе залезът като домат
и все тъй строен, все тъй млад
стоеше бедният хамалин.

Засипваше дрезгавина
очите, веждите му вече,
но не дойде и тази вечер
зеленооката жена,

която го веднъж повика
с очи, със поглед, без слова
и зарад тежкия товар
му запласти с една усмивка.

Да би дошла и тази нощ...
да би му станала невеста...
до гроба би я носил весел
на гръб в широкия си кош.

И всеки гвоздей от обущата му
би грял в нощта като звезда,
когато долу през града
към къщи с нея ще се спуща.

Сънуваше ли? Сам в света,
хамаинът стоеше влюбен.
И мракът от лика му груб бе
изтрил и сетната черта.

1927 г.

Поривът към промяна на всякакви предварителни художествени модели през 20-те години на нашия век извиква у поетите авангардисти култ към неконвенционалните съчетания от битова лексика с утвърдени поетически клишета от типа на “*засипваща дрезгавина, греещи в нощта звезди*”. Но **новият език**, който е заличил границите между високо и ниско, улично и поетично, позволено и непозволено, вече **нито шокира, нито изненадва** съвременния постмодерен читател. В желанието си да го обладае, да го изведе извън безкрайната скука на преинформираността, от духовната му ситост, творецът в нашето време крещящо и агресивно трансформира изцяло традиционното текстуално пространство:

*Ти си отиваш хванат за опашката на муле.
Пиянството прилича на чадър затъмнил
небето
и събрал мухите.*

(А. Мишо, “Греба”)

Или:

*Денят –
този
отхапан корен,
откраднат картоф,
нероден помияр с въшки...*

(Из “Бърлога”, М. Кръстанов)

“Любов” на Атанас Далчев е творба, която също безусловно се вписва в новаторските търсения чрез натрапчивия образ на младия хамалин, “протегнал” поглед към губещия се в здрачината слънце-домат. Тя вече не шокира, но е съхранила провокационната си магнетичност чрез привидната си простота във формално и семантично отношение и като че ли част от експресивната ѝ сила се крие в универсалната символичност, постигната чрез визията на кръга.

Кръгът и сферата като образи на симетрията и двойствеността проявяват отчетливо своята природа в стихотворението, като ту директно заявяват присъствието си чрез образите на домата, слънцето и коша, ту неочаквано се подават изпод семантичните була на лирическото тяло на текста.

Самото стихотворение започва с градски пейзаж, с укзаване на потоса – тържището и времето – при залез. Пространството е мислено в неговите вертикално-хоризонтални координатни измерения (още повече че тържището е позиционирано **горе**, а къщите – **долу**), но по-голяма отчетливост придобива усещането за движение във формата на **полукръг чрез залеза**, който обгръща неясните силуети и разширява смисловия хоризонт на текста, бидейки един от най-универсалните архетипи в човешкото мислене. Залязването е завършващият миг от един дълъг път, извървяван винаги в една предопределена посока, той очертава-предначертава различните метаморфози на живота, подчинени на своя вътрешна логика. Като миг преди тоталната смяна на деня с нощта той поражда носталгията по миналото и напряга сетивата за очакване-предчувствие на **к р а я**.

Но отвъд залеза, отвъд края или умирането на деня, ще настъпи нов ден, ново начало, ново време... Едно повторно завръщане, благодарение на което е възможно хармонията в света. Тази хармония, която древните религии са свързали с визуалната проекция на кръга, в който се затваря обратната дъга от купола на деня и чрез мисълта за утрешния ден, фиксиран чрез бъдещето време на глаголните форми, текстът прави различима своята първа скрита **окръгленост**.

Но не само движението на слънето се асоциира с **окръжността**. Самият образ на свещеното небесно тяло директно визира **кръга**. От всички кръгли предмети Далчев избира домата, за да онагледни представата за **слънчевия диск**. По този начин той съчетава сакралното (слънцето) с непоетичното, сетивно осезаемото (**домата**) и в тази странна смесица се долавят реминисценции от библейския мит за грехопадението, където на мястото на ябълката се появява още по-релефният, интензивен чрез алените си багри и присъщата си сочност **д о м а т**. Именно него винаги си го представяме като сфера, която е еманация на истинско съвършенство и целокупност.

Аления цвят на тази сфера свързваме с кръвта, но не мислена в нейния християнски аспект като символ на причастие, тайнство и жертва, а като израз на телесното начало, на страстите и възобновяването на живота. Скритото еротично послание в самия пейзаж, който излъчва импулси с последните слънчеви лъчи, наситени с копнеж по цялостност и взаимност, се допълва от факта, че червеният домати е зеленчук с множество семена (алюзия за плодовитостта му) и със сладкокисел вкус. Сладостта носи еротични конотации, а киселото е *преградата*, която трябва да се надскочи-преодолее в инициационния път за съзряването на човека.

Младият хамалин ще узрее за нов живот, като преодолее своята херметичност единствено чрез Ероса, носещ хармонията на червения домати, абсолютната му изпълненост и себепостигане. Любовта ще го накара да разтвори аза си за другите. Пътят от мене към Другия и обратно – от Другия към мене, за да се себепознае, отново свързваме с успоредността и затворената хармоничност на сферата и кръга.

И ако в този **окръглен, хармоничен свят** сладкият товар примамливо и изкусително призовава бедния, готов много да носи-понесе влюбен човек, то времето, което странно за един такъв дискурс се подчинява на обикновените физически закони, поставя условието си и то е неумолимо: хамалинът трябва да бърза – преди залеза да откъсне сладко-киселия плод на щастието. Този акт на себепостигане, на сдобиване с усещането за пълноценност на съществуването е възможен единствено **на тържището** – едно полуочертано **окръглено** пространство, изпълнено с хаос и движение, откъснато от регламентирания свят, отдалечено и от живеенето в дома, подвластно на законите на покупко-продажбата (пак симетрия!).

Като всяко едно обособено място *от другия живот* то е символ на интимното, на скритите желания и тайните копнения. Свързването им с пазара (с притежаването и с цената за това), ни най-малко не ги прагматизира. В този свят, където всеки има свой собствен **“товар” от мечти**, съществува и стремежът той да бъде визуализиран – реализиран – осъществен и за това трябва да бъде платена съответната **“цена”**.

Но тя е твърде индивидуална и непосилна за повечето хора. Цената е жертвата, която невинаги може да бъде

направена, без да се изгуби смисълът на мечтаното. Именно за това е необходим Другият, **довереникът-маг**, който може да разбере поривите, да ги пренесе през времето и да изживее радостта от това. Този друг трябва да бъде без свое притежание, за да няма какво да губи. Стихотворението **“го снабдява”** само с гвоздеи на обувката, които възпрепятстват полета му, и с широкия плетен кош, в който са скрити чуждите тайни. И в двата случая предметното го превръща не в притежаващ, а в различен със своите не за себе си имания. Широкият му *закръглен* плетен кош има прозрачна универсална символичност – пълният с чужди копнежи кош е абсолютно себеосъществяване, колкото по-тежък е товарът, толкова героят е по-близо до щастието.

Този *друг сред чуждите* хора и вещи-желания е **сам**, защото само така може да бъде **огледалото** на техни пориви и да ги отразява – разгадава – изпълнява без поглед и слова. Магическата му способност придава на тържището притегателна сила – то е пространството, където се проектират искания и има кой да ги осъществи. Тържището е онова плоско огледало, в което всеки може да види себе си без страха от оценяващо-коментирация поглед на другостта. Хамалинът-маг именно за това присъства освен в тази творба и в **“Огледало”** от **“Ангелът на Шартр”**, където още по-ясно е изказана неговата значимост в поантата на стиха:

*Носи той в ръцете си човешки цял един
нов и дивен свят.*

Преносът на желания-товари е единственият съкровен копнеж за хамалина. Той самият е проекцията на копнежа по взаимност и по любов.

Но има нещо, което не би могло да бъде спряно, пренесено, осъществено. Кое то никога няма да бъде притежание на някого, което ще отнема сладките надежди и ще ги захвърля в безвъзвратно отминалото и така ще ги обезсмисля. Това е времето – жесток тиранин над крехките човешки очаквания, истински **“товар”**, който измамливо изглежда като червен домат, който би могъл да бъде откъснат и пренесен в посоката, която определят собствените ни импулси. Времето –

то не може да бъде нечие. И хамалинът дори няма да го притежава и именно за това той е *беден*, защото като всички други е негов роб, а не негово отражение. Той не може да го спре и за миг дори, за да го понесе весело на гърба си към онова безвъзвратно отминало, когато е имал своя мечта и чрез нея е разрушил собствената си неприкосновеност. Защото няма огледало, което да оглежда – разбира – постига само себе си. И то се оказва зависимо-постижимо само чрез другия и в досега си с него времето спира.

Но това е възможно само веднъж:

*която го веднъж повика
с очи, със поглед, без слова
и зарад тежкия товар
му заплати с една усмивка.*

И то тогава, когато любовта е поделената тайна, неизказана чрез слово, а жестово обозначена в усмивката на зеленооката жена. Мигът на взаимност обаче не може да се повтори, той няма обратна проекция, защото е самият **център на кръга**, той е самото слънце, което поддържа равновесието в човека, той единствен е уникален и различен. Затова очакванията на хамалина са напразни.

Но не дойде и тази вечер/ зеленооката жена...

костатира – регистрира отсъствието на проекции върху огледалото на мечтите лирическият говорител. Съюзът “и” със своята неумолима повторителност подсказва, че **ще се завъртят в безспирен кръг всички онези вечери**, в които хамалинът ще очаква напразно. Доматът ще се изтъркулва незабележимо, оставяйки след себе си непрогледен мрак, засипвайки всичко с лепката дрезгавина. Той ще обезличава дори спомените, **извърлени – погълнати от времето**, лишено от взаимността на другия, от магнетичния поглед на тайнствената любима.

Очите и веждите на хамалина ще потънат в тъмнината **изцяло** – тъй като те повече не могат да разбират чуждите послания, не могат да бъдат и огледало за целия “дивен свят”.

Времето ще изтрие от образа на вълшебника-маг и сетната му черта, ще заличи силуета му, ще лиши тържището от възможност за “пренасяне на товари”... Един тъжен свят, в който всеки сам трябва да понесе тежестта на собствените си копнежи. Но никога няма да постигне себе си, защото азът без другия не е цялостна личност.

И стигаме до парадокса на творбата – чертаеща множество **кръгове и сфери**, тя неочаквано ги разрушава, лишавайки ни от мита за абсолютната хармония, постигната чрез **любовта**. Любовта се оказва кратък миг на споделени послания, на взаимно оглеждане на копнежите и на тяхното пълно съвпадение. Но този миг е пресъздаден като спомен в условно наклонение и внезапно прескача от деформиращото истината **минало** към **миражите на бъдещето**. Това разколебава неговата безвъпросност и се поражда съмнението дали хамалинът и зеленооката жена са познали вкуса на домата. Така вярата в случваемостта на взаимното себеоглеждане се проблематизира и любовта, както в изживяната от Далчев Яворова лирика, постепенно придобива измеренията на вълшебно огледало, в което всеки се стреми да види сам себе си. Но с болката ще открие, че е загубил с другия и своята собствена идентичност. Любовта е пропусната извън **интимната окръжност** на тържището – тя е отправена натам, надолу, където е невъзможна. А това е по-голям грях от греха на Адам и Ева, защото лишава света от център, ценност и смисъл...

Какво остава? Героят да се връща непрекъснато към миналото си, когато е разбирал повика на очите, когато е пренасял тежки товари... за една усмивка. А това е един нов **кръг** – назад... в собствените спомени-пориви, където любовта като *копнеж* непрекъснато възкръсва.